

УДК 339.98

*Н. В. Резнікова,
д. е. н., доцент, доцент кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

*О. А. Іващенко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПЕРСПЕКТИВИ УКЛАДАННЯ І ПОТЕНЦІЙНІ ЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ РЕГІОНАЛЬНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ УГОД В ПІВНІЧНО-СХІДНІЙ АЗІЇ: АСПЕКТИ НЕОЗАЛЕЖНОСТІ В КОНТЕКСТІ НОВОГО РЕГІОНАЛІЗМУ

*N. Reznikova,
Doctor of Economics, Associate Professor at the Chair of World Economy and International Economic Relations of Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv*

*O. Ivashchenko,
PhD (Econ.), associate Professor of the Department of management of foreign trade activities The national Academy of statistics , accounting and audit*

PROSPECTS OF SIGNING REGIONAL TRADE AGREEMENTS IN NORTH-EASTERN ASIA AND THEIR POTENTIAL ECONOMIC EFFECTS: ASPECTS OF NEO-DEPENDENCY IN THE CONTEXT OF NEW REGIONALISM

У статті досліджується процес укладання Угоди про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю, що стало реакцією на дію тих самих рушійних сил, що провокували створення решти преференційних торговельних угод, які спричинили переворот у системі світової торгівлі. В статті розглядаються специфічні характерні риси господарської діяльності КНР, Японії і Південної Кореї, які мають багато рис, іманентних для природних торговельних партнерів. Останні, виступаючи невід'ємною частиною азійських виробничих і постачальних мереж, різною мірою демонструють прагнення вийти за межі торгівлі та вжити заходи для поглиблення інтеграції, що провокує ефекти domino різних переговорів у рамках зон вільної торгівлі, які зараз ведуться як на регіональному, так і на міжрегіональному рівні.

The study is devoted to the process of signing Free Trade Agreement between China, Japan and South Korea, which was a response on the driving forces triggering creation of the rest of Preferential Trade Agreements that caused the revolution in the global trade system. The analysis covers peculiarities of economic activities in China, Japan and South Korea, which have many features immanent in the natural trade partners. The latter, acting as an integral part of the Asian production and supply chains, demonstrate, in a varying extent, the striving to go beyond the boundaries of trade and take measures for deepening the integration, which trigger "domino effect" of various negotiations in the framework of Free Trade Zone, being held now both at regional and cross-regional level.

Ключові слова: неозалежність, глобалізація, новий регіоналізм, преференційні торговельні угоди, торговельні партнери, виробничі і постачальні мережі.

Key words: neo-dependency, globalization, new regionalism, preferential Trade Agreements trade partners, production and supply chains.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Економічне співробітництво, приймаючи інтеграційні форми, трансформується в укладання регіональних торговельних угод із введенням режимів преференційної або вільної торгівлі. Саме з цих причин, міжкраїнові кількісні дослідження з питань міжнародної співпраці на рівні економічної політики часто зосереджуються на аналізі регіональних торговельних угод (РТУ), кількість яких постійно зростає. Справді, РТУ, ймовірно, є найбільш важливим механізмом міжнародної співпраці у сфері економі-

чної політики, функціонуючи як координаційний та захисний механізм в широкому діапазоні політик. З огляду на це, мета нашого дослідження полягає в аналізі особливостей використання РТУ з точки зору результативності їхнього застосування в якості інструменту неозалежності в Північній Азії.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Провокаційне питання про те, чи виступають РТУ інструментом, що використовується великими економіками в перегонах одна проти одної для створення неоколоніалістичних сфер впливу у менш розвинених регі-

онах та країнах, що розвиваються, виборюючи тим самим економічний та політичний вплив, було поставлено дослідником Р. Бхала [2] вже у XXI ст. Г.В. Пуїг та О. Охіочеоя зробили спробу неупередженого аналізу інтенцій США та ЄС у використанні механізму РТУ в якості інструменту укріплення їхньої торговельної влади. Попри те, що, на нашу думку, вченим не вдалось уникнути надто оптимістичного погляду на можливості, що породжує глобалізація для країн, що розвиваються, їхні висновки здаються нам інформативними та такими, що заслуговують на прискіпливу увагу. Так, на переконання Г.В.Пуїга та О.Охіочеоя, вроджена гнучкість, що закладена в РТУ, дозволяє країнам налаштувати з відносною легкістю та швидкістю кращі торговельні відносини, які вони прагнуть встановити у двосторонньому порядку або на регіональному рівні. У порівнянні із важкими та повільними процесами багатосторонньої торговельної системи СОТ, РТУ відображають привабливе знаряддя для досягнення різноманітних прагнень своїх учасників [17].

Як зазначають дослідники К.Фро та Е. Орнелас, "безпосередні прогнози щодо РТУ з приводу того, що вони призведуть до згортання торгівлі та підриву системи світової торгівлі — не здійснилися. РТУ є основним інструментом взаємної лібералізації в останні роки, і є обнадійливі докази розвитку торгівлі та полегшення зовнішньої торгівлі саме завдяки ним" [2; 3].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією, Південною Кореєю (ЗВТ КЯПК) є частиною глобальної торгівлі протягом попередніх двох десятиліть, коли сформувалась Світова організація торгівлі (СОТ), яка від початку передбачала преференційні торговельні угоди (ПТУ). Якщо у 1990 р. у світі налічувалось близько 60 ПТУ, до 2015 р. їхня кількість наблизилась до 350, майже 60% з яких були регіональними угодами про торгівлю (РТУ) між країнами-членами, розташованими в одному регіоні, водночас як решта ПТУ є нерегіональними, тобто укладеними між країнами-членами, розташованими в більш ніж одному географічному регіоні [22]. Кожен член СОТ у середньому має близько 15 РТУ. Зростання кількості ПТУ призвело до зростання частки торгівлі в рамках ПТУ у світовій торгівлі. За оцінками, протягом 1990—2015 рр. ця частка зросла з 28% до 63% (включаючи ЄС) та з 18% до 42% (не включаючи ЄС) [23]. При цьому частка торгівлі в рамках ПТУ, здійснюваної за пільговими тарифами, приблизно на 30% нижче з урахуванням ЄС і приблизно на 16% нижче без урахування ЄС [21].

Теоретики торгівлі вважають ПТУ аномалією, що підриває ідеальний світ багатосторонньої світової торгівлі, і точна кількість ПТУ та точна частка світової торгівлі в рамках ПТУ для них не має значення. Тому ПТУ розглядаються як другий найкращий варіант порівняно з першим найкращим варіантом багатосторонньої світової торгівлі. Така критика не обійшла і Угоду про вільну торгівлю між КНР, Японією, Південною Кореєю, хоча навіть СОТ передбачає декілька положень щодо умов укладання ПТУ [20]. Ці положення конкретизовані у статті XXIV ГАТТ. Крім того, є дозвільне застереження (Пункт V), яке обмежує ПТУ тільки країнами, що розвиваються. Таким чином, хоча ПТУ є другим найкращим варіантом

порівняно з ідеальною багатосторонньою вільною торгівлею, яку розглядають теоретики торгівлі, вони сумісні із СОТ. Досліджень сумісності між СОТ та ПТУ не так багато, в тому числі через неоднозначність тлумачення умови Статті XXIV "практично вся торгівля" ("substantially all trade), яка має виконуватися в ПТУ [20].

Принцип "повільної багатосторонності", на якому часто ґрунтуються переговори в рамках СОТ, значною мірою є наслідком: 1) розширення порядку денного переговорів у рамках СОТ через включення до нього різноманітних питань, що виходять далеко за межі управління регламентованою світовою системою торгівлі товарами та послугами, що є основним повноваженням СОТ; 2) занадто регламентованого механізму врегулювання суперечок в рамках СОТ; 3) статті СОТ щодо протидемпінгових заходів, яка дає багато підстав країнам-членам для застосування протекціоністських заходів, що приводять до невиправданих затримок.

Крім "повільної багатосторонності", є й інші фактори, що впливають на зростання кількості ПТУ в глобальному масштабі: феномен природних торговельних партнерів; зусилля щодо більш глибокої інтеграції; присутність ефектів доміно. Сусідні країни, які вже активно торгують, схильні до формування РТУ, оскільки це дасть їм великі вигоди завдяки низьким витратам (у тому числі транспортним), пов'язаним із природною торгівлею. Такі ПТУ за самим їх характером скоріше за все призведуть до розвитку торгівлі, а не до її згортання. Іншими словами, країни, близько розташовані географічно, і пари країн, що дуже схожі одна на одну і навіть мають однакові за розміром економіки, сформують ПТУ скоріше, ніж країни, для яких все це не є притаманним. На підставі доказів щодо цього питання в одному з останніх досліджень зроблено такий висновок:

Емпіричні дослідження підтверджують, що торговельні союзи формуються країнами, які багато чого отримують від вільної торгівлі. Іншою рушійною силою ПТУ є краща можливість для поглиблення інтеграції між невеликими групами країн, ніж на глобальному багатосторонньому рівні, яка виходить за межі простої лібералізації торгівлі. Це допомагає членам ПТУ поглиблювати інтеграцію, перетворюючи ці ПТУ на СОТ-плюс. Так, зобов'язання щодо послуг у багатьох ПТУ виходять далеко за межі зобов'язань у ГАТС, а також пропозицій Дохійського раунду щодо послуг [16]. ПТУ дедалі більше включають положення щодо нетарифних, технічних бар'єрів для торгівлі, і країни, що входять до міжнародних виробничих та постачальних мереж, схильні до формування більш глибоких інтеграційних угод, які передбачають співпрацю та гармонізацію у регуляторній сфері. Отже, члени ПТУ через таку більш глибоку інтеграцію можуть рухатися "дальше та швидше", ніж через глобальні багатосторонні переговори. Нарешті, ефекти доміно або формування ПТУ, які спонукають не членів або приєднуватись до ПТУ, або формувати іншу ПТУ, є головним фактором їхнього стрімкого зростання. Останній феномен, тобто існування ПТУ, які спонукають країни у подальшому до створення нових ПТУ, також називають "ендогенним регіоналізмом".

З приводу такої оцінки ПТУ у Звіті СОТ за 2011 рік зроблено висновок: "загальний висновок цього звіту полягає в тому, що регіональні та багатосторонні підхо-

ди до торговельної співпраці не повинні бути несумісними, але вони також не повинні розглядатися лише як засоби, що мають одне і те ж саме призначення або задовольняють ті ж самі потреби [25]. Дедалі більш космополітичний і всеохоплюючий порядок світової торгівлі має сильну підтримку з кінця другої світової війни, і ця зростаюча тенденція до відкритості проявлялася через односторонні, двосторонні, регіональні та багатосторонні підходи... Кількість одних лише ПТУ та подальший рух у напрямку їх укладання вказують на те, що від них [від ПТУ] нікуди не подітися" [25].

Укладання Угоди про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю стало реакцією на дію тих самих рушійних сил, що провокували створення решти ПТУ, які спричинили переворот у системі світової торгівлі. Ці три країни мають багато рис, характерних для природних торговельних партнерів, виступаючи невід'ємною частиною азіатських виробничих і постачальних мереж, різною мірою демонструючи прагнення вийти за межі торгівлі та вжити заходи для поглиблення інтеграції, що проковує ефекти доміно різних переговорів у рамках ЗВТ, які зараз ведуться як на регіональному, так і на міжрегіональному рівні. На ці три країни припадає майже 22% світової торгівлі товарами і послугами, майже 26% світового ВВП і майже 25% світового населення. На них припадає понад 75% сукупної торгівлі товарами і послугами країн АСЕАН+3, а також близько 90% ВВП і понад 70% його населення [5].

Із суто економічного погляду, Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю може виступити основою для побудови АСЕАН+3 ЗВТ. Слід визнати, що АСЕАН вже має двосторонні ЗВТ з кожною із зазначених країн — КНР, Японією і Південною Кореєю. Щойно Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю набуде інституційною та практичної "зрілості", це дасть привід рухатись у бік подальшої консолідації окреслених двосторонніх ЗВТ в уніфіковану східно-азійську ЗВТ [12]. Водночас, її поява спровокує можливість подальшого розширення аж до включення до нього Індії. На КНР, Японію та Південну Корею (КЯПК) зараз припадає більше трьох чвертей економіки розширеної зони регіональної вільної торгівлі, яка охоплює країни АСЕАН+3 та Індію. Привівши Індію на Схід, східно-азійська ЗВТ зможе залучити велику частину Південної Азії до регіональної зони вільної торгівлі. Слід підкреслити, що Індія вже має десятирічну практику функціонування ЗВТ зі Шрі Ланкою, і що Непал і Бутан економічно інтегровані з Індією значно більшою мірою, ніж це передбачено ЗВТ. Крім того, Індія вже має угоду про всеохоплююче економічне партнерство з Південною Кореєю (що діє з січня 2010 р.) і подібну угоду з Японією (яка діє з серпня 2011 р.). Техніко-економічне обґрунтування ЗВТ між Індією та КНР завершено до жовтня 2008 р., і оскільки КНР вже став найбільшим торговельним партнером Індії, початок переговорів щодо ЗВТ між Індією та КНР є лише справою часу [19].

Водночас із цим, Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю може виконувати роль будівельної конструкції для двох основних ЗВТ про економічне партнерство, які зараз знаходяться на стадії укладання. По-перше, мова йде про Регіональну угоду про всеохоплююче економічне партнерство (РВЕП) між 16 краї-

нами, до яких входять 10 країн АСЕАН, а також КНР, Корея, Японія, Індія, Австралія, Нова Зеландія. Таким чином, розроблений країнами АСЕАН проект РВЕП поєднав два конкурентні проекти інтеграції — Східноазійську угоду про зону вільної торгівлі та Всеохопне економічне партнерство у Східній Азії, що розроблялись у рамках форуму "АСЕАН+3" та Східноазійського саміту [13]. Основною метою РВЕП є "досягнення сучасного, всеохопного та взаємовигідного економічного Партнерства з високими стандартами, що встановить умови відкритої торгівлі та спільних правил з інвестицій у регіоні". Однак процес досягнення Регіонального всеохопного економічного партнерства може бути ускладнений низкою проблем, що стосуються змісту самої угоди РВЕП: 1) створення багатосторонньої торгової угоди з однаковим для всіх членів планом доступу на ринки; 2) встановлення спільного рівня лібералізації торгівлі товарами для всіх членів Партнерства; 3) використання спільних правил походження для всіх учасників РВЕП [27]. По-друге, особлива увага фокусується на створенні Транс-тихоокеанського стратегічного економічного співробітництва (ТТП) між дванадцятьма країнами: США, Канадою, Мексикою, Перу, Чилі, Брунеєм, Малайзією, Сінгапуром, В'єтнамом, Японією, Австралією, Новою Зеландією. Тим часом, спостерігається відновлення інтересу до АТР ЗВТ між країнами-членами ТТР плюс Індонезія, Філіппіни, Таїланд, КНР, Південна Корея, Гонконг, Тайвань, Росія та Папуа — Нова Гвінея [22]. Всі ці країни дедалі більше розширюють масштаби Регіонального всеохопного економічного партнерства (що включає країни АСЕАН, КНР, Японію, Південну Корею, Індію, Австралію і Нову Зеландію), завдяки чому цей проект стає сприятливим фактором для багатосторонньої торгівлі та лібералізації інвестицій, а також для інтеграції як на регіональному, так і на міжрегіональному рівні. Регіональна угода про всеохоплююче економічне партнерство в основному є ініціативою щодо співпраці в азіатському регіоні, водночас як транс-тихоокеанське стратегічне економічне співробітництво (ТТП), як і АТР, має міжрегіональний характер через те, що ТТП включає як азіатські, так і неазійські країни. Прикметно, що як Регіональна угода про всеохоплююче економічне партнерство, так і на ТТП, охоплюють приблизно однакову частку світової торгівлі, яка складає близько 33% [23].

Всередині обох цих угруповань яскраво виокремлюються країни-лідери. Так, найбільшою країною-торговельним партнером в ТТП є США, тоді як в ЗВТ КЯПК — КНР. Хоча, на думку окремих дослідників, ці дві ЗВТ можна назвати конкуруючими між собою [21], широта та глибина обох угод значно різняться, і тому обидві угоди також можна розглядати як взаємодоповнювальні. По-перше, Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю спрямована насамперед на гармонізацію існуючих правил та їх застосування всередині різних зон вільної торгівлі в межах АСЕАН. Це набагато менш амбітна угода, ніж ТТП, яка охоплює багато питань, не охоплених нею, таких як: права на інтелектуальну власність, захист навколишнього середовища, фінансові послуги, ринок праці, технічні бар'єри та інші регуляторні питання. По-друге, ЗВТ КЯПК здебільшого спрямована на заходи, запроваджені в межах національних юрисдикцій, та на способи їх гармонізації. Це дозволяє стверджувати, що ТТП є набагато більш амбітною угодою з точки

зору масштабів, оскільки охоплює найрізноманітніші бар'єри для торгівлі та інвестицій, які матимуть свій вплив й за межами національних кордонів.

З-поміж КНР, Японії та Південної Кореї (КЯПК) лише Японія є членом ТТП, хоча Південна Корея вже висловила зацікавленість про приєднання. Також можливо, що в більш віддаленому майбутньому до ТТП приєднається і КНР, і таке приєднання є навіть бажаним. Щойно це станеться, угода між КНР, Японією та Південною Кореєю може бути вбудована в декілька великих регіональних і міжрегіональних угод про торгівлю, що врешті-решт позитивно вплине на світову багатосторонню вільну торгівлю. Подібні динамічні ефекти доміно стосовно ПТУ, які призводили до розширення багатосторонньої торгівлі та лібералізації інвестицій, висвітлені в багатьох дослідженнях [11].

З погляду на значний розмір економіки КНР, Японії та Південної Кореї подібний ефект доміно матиме реальне значення для світової торгівлі. Поряд із регіональним всеосяжним економічним партнерством (РВЕП) та угодою про транс-тихоокеанське стратегічне економічне співробітництво, Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю може прокласти шлях для відкритого регіоналізму в Азії. На глобальному рівні на КЯПК припадає приблизно 1/5 світового ВВП, тобто їхня частка лише на декілька відсоткових пунктів менше, ніж частка країн Північноамериканської зони вільної торгівлі (НАФТА). Більше того, ЗВТ КЯПК може ініціювати скорочення тарифів для приблизно 16% світової торгівлі товарами та послугами і для значної частини прямих іноземних інвестицій, звідки, на переконання Дж. Джілла слідує, що вона в її прагненні до зниження торговельних та інвестиційних бар'єрів може навіть обійти НАФТА, ЄС або АСЕАН [7].

Отже, з точки зору отримання вигід від регіональної торгівлі, Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю є, можливо, найкращою угодою з-серед тих, які реалізуються в Азії протягом більш ніж п'ятнадцяти останніх років. У зв'язку з цим, С.Хаманака, М.Кавай та Г.Віжнарайа закликають не ігнорувати потенційні наслідки такої багатосторонньої торговельної лібералізації через механізм ПТУ в майбутні роки, оскільки глобальна економіка все ще виходить із кризи 2008—2009 років [8]. Таке застереження може бути пояснене досвідом протекціоністських заходів, якими країни світу відповіли на Велику депресію 1930-х років. Тож цілком природним є припущення щодо подібної реакції у найближчі роки з боку урядів тих країн, які все ще намагаються вийти з рецесії та економічного спаду. Відновлення світової торгівлі зараз дедалі більше розглядається як один з найважливіших каналів прискорення виходу з кризи. Тому на заходи для лібералізації торгівлі та інвестицій є запит з боку урядів країн світу. Враховуючи тривалість Дохійського раунду, ПТУ, будь то регіональні або міжрегіональні, відіграють в цьому особливу та значну роль [16].

Те, що Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю може стати фундаментом для регіональної ЗВТ в Азії та майданчиком для більш широкої лібералізації багатосторонньої торгівлі, є гарним аргументом на користь подібних зон вільної торгівлі. Втім, щоб така ЗВТ стала реальністю, всі три країни цієї угоди (КЯПК) повинні мати значну економічну віддачу від цьо-

го проекту та політичну волю для його втілення [5]. З політичного погляду, ЗВТ КЯПК може забезпечити канал для ослаблення політичної напруги у Північно-Східній Азії, яка останніми роками час від часу посилюється, а відтак може допомогти у забезпеченні дуже необхідного історичного примирення між КНР, Японією та Кореєю.

Що стосується економічної віддачі, то в ряді досліджень, здебільшого оснований на моделюванні різних версій моделей загальної рівноваги, підраховано економічні вигоди від Угоди для цих трьох країн [1]. Попри незначні відмінності в результатах, що пояснюються, серед іншого, різними показниками скорочення тарифів, включеного до моделювання, отримано такі результати: ЗВТ КЯПК призведе до збільшення ВВП в усіх трьох країнах. Так, для Південної Кореї цей показник становитиме від 0,95% до 5,1%, від 0,03% до 1,54% — для КНР, від 0,03% до 1,24% — для Японії. Простий висновок з результатів цих моделювань полягає в тому, що з точки зору макроекономіки всі три країни отримають як індивідуальні, так і колективні вигоди від функціонування Угоди про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю.

ВИСНОВКИ

Зазначені макроекономічні ефекти приховують типові диференційні ефекти на рівні секторів, характерні для зон вільної торгівлі. Наприклад, існує високий ризик того, що ЗВТ КЯПК пригнічуватиме сільське господарство та риболовлю в Японії та Кореї, але водночас сприятиме зростанню високотехнологічних сегментів переробної промисловості цих країн [19]. Що стосується КНР, то Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю сприятиме сільському господарству та трудомістким галузям переробної промисловості, але водночас знижуватиме конкурентоспроможність деяких з найбільш технологічностких галузей переробної промисловості. Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю матиме, серед іншого, такі ефекти: 1) сільське господарство, харчова, швейна та електронна галузі КНР отримають вигоди, водночас як текстильна, металева та автомобільна галузі КНР зазнають втрат; 2) машинобудівна, автомобільна, електронна галузі Японії отримають вигоди, водночас як сільське господарство, риболовство і швейна галузь Японії зазнають втрат; 3) нафтопереробна, текстильна харчова галузі Південної Кореї отримають вигоди, водночас як транспортне машинобудування, автомобільна та електронна галузі Південної Кореї зазнають втрат. Хоча ці основані на моделях оцінки потрібно обережно застосовувати на реальних переговорах щодо світової торгівлі, подібна асиметричність ефектів тристоронньої ЗВТ є природною, зважаючи на відмінності між трьома країнами щодо факторів виробництва, рівня економічного розвитку і технологічного укладу їхніх економік.

Результати моделювання, проведеного С.-Б. Муном [14], засвідчують, що сумарні вигоди від трьох окремих двосторонніх зон вільної торгівлі між КНР, Японією та Кореєю будуть менше, ніж від єдиної трьохсторонньої ЗВТ. Отже, трьохстороння зона вільної торгівлі є найбільш вигідною для цих трьох країн Північно-Східної Азії. Однак, зважаючи на практичні складнощі швидкого завершення такої ЗВТ, наступною найкращою альтернативою може бути початок переговорів щодо дво-

сторонніх ЗВТ, і навіть якщо трьохсторонні переговори просуваються повільно та поступово, ці двосторонні зони вільної торгівлі можуть врешті-решт бути об'єднані в одну Угоду про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю. Подібний шлях вважається більш прагматичним підходом для покращення торговельної та інвестиційної співпраці між цими трьома країнами.

Угода про вільну торгівлю між КНР, Японією і Південною Кореєю повинна функціонувати на принципах "СОТ-плюс" (в яких партнери домовилися щодо преференцій в галузях, що регламентуються правилами СОТ), а не угодами "СОТ — X" (угоди, в яких намічаються узгоджені дії у сферах, що не входять до компетенції СОТ). В такому разі такі ЗВТ реально виступатимуть своєрідними будівельними конструкціями для більш масштабної багатосторонньої торгівлі та лібералізації інвестицій. Саме це дозволить підгрунтя новонародженої глобальної системи торгівлі — регіоналізму і багатосторонності — не лише не виключати одне одне, а й узгоджено співіснувати.

Література:

- Anderson J.E. Terms of Trade and Global Efficiency Effects of Free Trade Agreements, 1990—2002 [Electronic resource] / J.E. Anderson, Y.V. Yotov // National Bureau of Economic Research. — 2011. — Mode of access: <http://www.nber.org/papers/w17003.pdf>
- Bhala R. International trade law: Interdisciplinary theory and practice / R. Bhala. — [3rd ed]. — New York: Lexis Nexis, 2008. — 1685 p.
- Crawford J.-A. The Changing Landscape of Regional Trade Agreements [Electronic resource] / J.-A. Crawford, R.V. Fiorentino. — Mode of access: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/discussion_papers8_e.pdf
- Freund C. Regional Trade Agreements [Electronic resource] / C. Freund, E. Ornelas. — Mode of access: http://www.researchgate.net/publication/45223322_Regional_Trade_Agreements
- Free Trade Agreements and Regional Trading Agreements [Electronic resource] // Asia-Pacific Economic Cooperation. — Mode of access: http://www.apec.org/Groups/Other-Groups/FTA_RTAs.aspx
- Funabashi Y. Japan-Korea FTA Cornerstone of the East Asian Community [Electronic resource] / Y. Funabashi // East Asia Forum. — Mode of access: <http://www.eastasiaforum.org/2010/04/20/japan-korea-fta-cornerstone-of-the-east-asian-community/>
- Gill J. Global Impact of a China-Japan-South Korea Free Trade Agreement [Electronic resource] / J. Gill // China Briefing. — Mode of access: <http://www.china-briefing.com/news/2012/06/29/global-impact-of-a-china-japan-south-korea-free-trade-agreement.html>
- Hamanaka S. Anatomy of South-South FTAs in Asia: Comparisons with Africa, Latin America, and the Pacific Islands [Electronic resource] / S. Hamanaka // Asian Development Bank. — Mode of access: <https://openaccess.adb.org/handle/11540/1298>
- Kawai M. Asian FTAs: Trends, Prospects, and Challenges [Electronic resource] / M. Kawai, G. Wignaraja // Journal of Asian Economics. — 2011. — Vol. 22. — P. 1—22. — Mode of access: http://econpapers.repec.org/article/eeeasieco/v_3a22_3ay_3a2011_3ai_3a1_3ap_3a1-22.htm
- Lee S. The Political Economy of FTAs in Northeast Asia: A South Korean Perspective [Electronic resource] / S. Lee // — Mode of access: <http://www.e-journal/view.php?doi=10.1111/jei.2013.28.3.375>
- Madhur S. 21st Century Global Economic Governance: Evolving Architecture, Emerging Issues, and Asia's Role [Electronic resource] / S. Madhur. — Seoul: KIEP, 2011. — P. 153—191. — Mode of access: <http://www.econbiz.de/Record/21st-century-global-economic-governance-evolving-architecture-emerging-issues-and-asia-s-role-madhur-srinivasa/10010077896>
- Madhur S. Asia's Role in Twenty First Century Global Economic Governance [Electronic resource] / S. Madhur // International Affairs. — 2012. — Vol. 88 (4). P. 817—833. — Mode of access: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2346.2012.01103.x/full>
- Menon J. Dealing with the Proliferation of Bilateral Free Trade Agreements [Electronic resource] / J. Menon // The World Economy. — 2009. — Vol. 32, № 10. — P. 1381—1407. — Mode of access: https://aric.adb.org/pdfs/aug_workshop/day3/3-2_Menon.pdf
- Moon S.-B. Demystifying the Impasse of the Korea-Japan FTA [Electronic resource] / S.-B. Moon // Journal of International and Area Studies. — 2010. — Vol. 17, № 2. — P. 1—19. — Mode of access: http://www.jstor.org/stable/43107205?seq=1#page_scan_tab_content
- Official website World Bank Group [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.worldbank.org/>
- Pangestu M. No Plan B for Completing Doha [Electronic resource] / M. Pangestu // East Asia Forum. — Mode of access: <http://www.eastasiaforum.org/2011/06/01/no-plan-b-for-completing-doha/>
- Puig G.V. Regional Trade Agreements and the Neo-Colonialism of the United States of America and the European Union: A Review of the Principle of Competitive Imperialism / G.V. Puig, O. Ohiocheoya // Liverpool Law Rev. — 2011. — Vol. 32. — P. 225—235.
- Rana P.B. A Region-wide Free Trade Agreement in Asia [Electronic resource] / P.B. Rana // VOX. — Mode of access: <http://www.voxeu.org/article/free-trade-agreement-asia>
- Rathus J. China-Japan-Korea Trilateral Cooperation and the East Asian Community [Electronic resource] / J. Rathus // East Asia Forum. — Mode of access: <http://www.eastasiaforum.org/2010/06/15/china-japan-korea-trilateral-cooperation-and-the-east-asian-community/>
- Regional Trade Agreements Database [Electronic resource] // World Trade Organization. — Mode of access: <http://rtais.wto.org/UI/publicsummarytable.aspx>
- Scott J. Economic Integration in Northeast Asia [Electronic resource] / J. Scott, B. Goodrich. — Mode of access: <http://www.iie.com/publications/papers/schott1001-1.pdf>
- Sim E.W. Between China and America? Real Choices Facing Indonesia [Electronic resource] / E.W. Sim // Jakarta Global. — 2013. — Mode of access: <http://www.bilaterals.org/?between-china-and-america-real&lang=en>
- Trademap [Electronic resource] / International Trade Center. — Mode of access: <http://www.trademap.org/>
- World Bank Indicators [Electronic resource] // The World Bank. — Mode of access: <http://data.worldbank.org/indicator/>

25. World Trade Report 2011 — The WTO and Preferential Trade Agreements: From Co-existence to Coherence [Electronic resource] // World Trade Organization. — Mode of access: https://www.wto.org/ENGLISH/res_e/publications_e/wtr11_e.htm

26. Website Bilaterals.org [Electronic resource]. — Mode of access: www.bilaterals.org

27. Холод І.Ю. Переговори про регіональне всеосяжне економічне партнерство: проблеми та перспективи / І. Ю. Холод // Гілея: науковий вісник. — 2014. — Вип. 86. — С. 91—97.

References:

1. Anderson, J.E. and Yotov, Y.V. (2011), "Terms of Trade and Global Efficiency Effects of Free Trade Agreements, 1990-2002", National Bureau of Economic Research, [Online], available at: <http://www.nber.org/papers/w17003.pdf> (Accessed 4 October 2015).

2. Bhala, R. (2008), International trade law: Interdisciplinary theory and practice, 3rd ed, Lexis Nexis, New York, USA.

3. Crawford, J-A. and Fiorentino R.V. (2005), "The Changing Landscape of Regional Trade Agreements", available at: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/discussion_papers8_e.pdf (Accessed 2 October 2015).

4. Freund, C. and Ornelas, E. (2010), "Regional Trade Agreements", available at: http://www.researchgate.net/publication/45223322_Regional_Trade_Agreements (Accessed 2 October 2015).

5. The official site of Free Asia-Pacific Economic Cooperation (2015), "Trade Agreements and Regional Trading Agreements", available at: http://www.apec.org/Groups/Other-Groups/FTA_RTAs.aspx (Accessed 4 October 2015).

6. Funabashi, Y. (2010), "Japan-Korea FTA Cornerstone of the East Asian Community", East Asia Forum, [Online], available at: <http://www.eastasiaforum.org/2010/04/20/japan-korea-fta-cornerstone-of-the-east-asian-community/> (Accessed 6 October 2015).

7. Gill, J. (2012), "Global Impact of a China-Japan-South Korea Free Trade Agreement", China Briefing, [Online], available at: <http://www.china-briefing.com/news/2012/06/29/global-impact-of-a-china-japan-south-korea-free-trade-agreement.html> (Accessed 6 October 2015).

8. Hamanaka, S. (2012), "Anatomy of South-South FTAs in Asia: Comparisons with Africa, Latin America, and the Pacific Islands", available at: <https://openaccess.adb.org/handle/11540/1298> (Accessed 9 October 2015).

9. Kawai, M. and Wignaraja, G. (2011), "Asian FTAs: Trends, Prospects, and Challenges", Journal of Asian Economics, vol. 22, pp. 1—22.

10. Lee, S. (2013), "The Political Economy of FTAs in Northeast Asia: A South Korean Perspective", available at: <http://www.e-journal/view.php?doi=10.111/jei.2013.28.3.375> (Accessed 8 October 2015).

11. Madhur, S. (2012), "21st Century Global Economic Governance: Evolving Architecture, Emerging Issues, and Asia's Role", available at: <http://www.econbiz.de/Record/21st-century-global-economic-governance-evolving-architecture-emerging-issues-and-asia-s-role-madhur-srinivasa/10010077896> (Accessed 8 October 2015).

12. Madhur, S. (2012), "Asia's Role in Twenty First Century Global Economic Governance", International Affairs, vol. 88 (4), pp. 817—833.

13. Menon, J. (2009), "Dealing with the Proliferation of Bilateral Free Trade Agreements", The World Economy, vol. 32, no. 10, pp. 1381—1407.

14. Moon, S.-B. (2010), "Demystifying the Impasse of the Korea-Japan FTA", Journal of international and Area Studies, vol. 17, no. 2, pp. 1—19.

15. The official site of World Bank Group (2015), available at: <http://www.worldbank.org/> (Accessed 9 October 2015).

16. Pangestu, M. (2011), "No Plan B for Completing Doha", East Asia Forum, [Online], available at: <http://www.eastasiaforum.org/2011/06/01/no-plan-b-for-completing-doha/> (Accessed 1 October 2015).

17. Puig, G.V. and Ohiocheoya, O. (2011), "Regional Trade Agreements and the Neo-Colonialism of the United States of America and the European Union: A Review of the Principle of Competitive Imperialism", Liverpool Law Review, vol. 32, pp. 225—235.

18. Rana, P.B. (2012), "A Region-wide Free Trade Agreement in Asia", available at: <http://www.voxeu.org/article/free-trade-agreement-asia> (Accessed 7 October 2015).

19. Rathus, J. (2010), "China-Japan-Korea Trilateral Cooperation and the East Asian Community", East Asia Forum, [Online], available at: <http://www.eastasiaforum.org/2010/06/15/china-japan-korea-trilateral-cooperation-and-the-east-asian-community/> (Accessed 7 October 2015).

20. The official site of World Trade Organization (2015), "Regional Trade Agreements Database", available at: <http://rtais.wto.org/UI/publicsummarytable.aspx> (Accessed 8 October 2015).

21. Scott, J. and Goodrich, B. (2001), "Economic Integration in Northeast Asia", available at: <http://www.iie.com/publications/papers/schott1001-1.pdf> (Accessed 8 October 2015).

22. Sim, E.W. (2013), "Between China and America? Real Choices Facing Indonesia", Jakarta Global, [Online], available at: <http://www.bilaterals.org/?between-china-and-america-real&lang=en> (Accessed 8 October 2015).

23. The official site of International Trade Center (2015), "Trademap", available at: <http://www.trademap.org/> (Accessed 8 October 2015).

24. The official site of The World Bank (2015), "World Bank Indicators", available at: <http://data.worldbank.org/indicator/> (Accessed 6 October 2015).

25. The official site of World Trade Organization. (2012), "World Trade Report 2011 — The WTO and Preferential Trade Agreements: From Co-existence to Coherence", available at: https://www.wto.org/ENGLISH/res_e/publications_e/wtr11_e.htm (Accessed 2 October 2015).

26. The official site of Resource "Bilaterals.org" (2015), available at: www.bilaterals.org (Accessed 9 October 2015).

27. Kholod, I.Yu. (2014), "Negotiations on the regional comprehensive economic partnership: challenges and prospects", Hileia: naukovyj visnyk, vol. 86, pp. 91—97. *Стаття надійшла до редакції 11.10.2015 р.*